

ÚTON A FENNTARTHATÓSÁG FELÉ? NÉGY EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROS IFJÚSÁGÁNAK KÖRNYEZETI ATTITŰDJE

¹Formádi Katalin, ²Kővári Edit, ³Banász Zsuzsanna ✉

¹Egyetemi docens, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Marketing Intézeti Tanszék;
formadi.katalin@gtk.uni-pannon.hu, ORCID: 0000-0002-2043-6309

²Egyetemi docens, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Szervezési és Vezetési Intézeti Tanszék; kovari.edit@gtk.uni-pannon.hu, ORCID: 0000-0001-8551-7196

³Egyetemi docens, Pannon Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Közgazdaságtan Intézeti Tanszék;
banasz.zsuzsanna@gtk.uni-pannon.hu, ORCID: 0000-0003-4609-9504

ABSZTRAKT

A tanulmány négy ország Európa Kulturális Fővárosában (EKF) vizsgálja a fiatalok környezetvédelemmel kapcsolatos (zöld) attitűdjét a Módosított Új Környezeti Paradigma (NEP)-skálával. A kutatás célja a következő két kérdés megválaszolása: Hogyan lehet szisztematikusan jellemezni a fiatalok zöld attitűdjeit? Ezeket milyen mértékben befolyásolják a demográfiai tényezők? Az adatok egy 2022-ben zajlott online kérdőíves felmérésből származnak. Ezen primer kérdőíves felmérés alapján az összegyűjtött adatok (n=712) elemzése leíró statisztikákkal és kapcsolatvizsgálatokkal (Cramer-féle V és Kendall-féle Tau) történik. Az eredmények azt mutatják, hogy a legtöbb esetben a vizsgált demográfiai jellemzők alig befolyásolják a zöld attitűdöket. A többség felfogása szerint az emberiségnek alkalmazkodnia kell a természet korlátaihoz. Az eredmények útmutatást nyújthatnak a környezeti nevelés és marketing területén dolgozó döntéshozók számára, és viszonyítási alapként szolgálhatnak más országok számára is.

Kulcsszavak: demográfia, Európa Kulturális Fővárosa, ifjúság, környezetvédelem, NEP-kérdőív

Köszönetnyilvánítás: Jelen publikáció/kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal által biztosított forrásból a 2022-1.1.1-KK-2022-00002 azonosító számú, „Hulladékgazdálkodási Kompetencia Központ létrehozása a Pannon Egyetemen” című projekt keretében jött létre.

Benyújtva: 2023. november 28.

Elfogadva: 2024. január 31.

Publikálva: 2024. április 16.

ON THE WAY TO THE FUTURE OF SUSTAINABILITY? ENVIRONMENTAL ATTITUDES OF YOUNG PEOPLE IN FOUR EUROPEAN CAPITALS OF CULTURE

¹Katalin Formádi, ²Edit Kővári, ³Zsuzsanna Banász ✉

¹Associate professor, University of Pannonia, Faculty of Business and Economics, Department of Marketing; formadi.katalin@gtk.uni-pannon.hu, ORCID: 0000-0002-2043-6309

²Associate professor, University of Pannonia, Faculty of Business and Economics, Department of Management; kovari.edit@gtk.uni-pannon.hu, ORCID: 0000-0001-8551-7196

³Associate professor, University of Pannonia, Faculty of Business and Economics, Department of Economics; banasz.zsuzsanna@gtk.uni-pannon.hu, ORCID: 0000-0003-4609-9504

ABSTRACT

The study investigates young people's attitudes towards the environmental protection and green issues in four European Capitals of Culture using the Modified New Ecological Paradigm (NEP) scale. The research aims to answer the following questions: (1) How can the environmental attitudes of young individuals be systematically characterized and (2) to what extent are they influenced by demographic factors? The data come from an online survey data collection conducted in 2022. Based on this primary questionnaire survey, the collected data (n=712) are analysed using descriptive statistics and relationship analysis (Cramer's V and Kendall's Tau). The results show that in most cases, the demographic characteristics have very little impact on green attitudes. The majority perception is that humanity must adapt to the limits of nature. The results can provide guidance for policy-makers in the field of environmental education and marketing and can serve as a benchmark for other countries.

Keywords: demography, European Capital of Culture, youth, environmental protection, New Ecological Paradigm (NEP) questionnaire

Acknowledgements: This publication/research has been supported by the National Research, Development and Innovation Office through project nr. 2022-1.1.1-KK-2022-00002, titled "Establishment of a waste management competence center at the University of Pannonia".

Received: 28 November 2023

Accepted: 31 January 2024

Published: 16 April 2024

1. Bevezetés

A fiatalok hozzáállása mindig is jelentős mértékben befolyásolja a gazdasági, társadalmi és politikai jövőt. A fiatal véleményvezérek (influencerek) erőteljes hatással vannak társaikra, az ő hangjuk alakíthatja az ifjúság gondolkodásmódját. A fenntarthatóság és a zöld gyakorlatok széles körű ismertsége ellenére új, innovatív és kreatív megoldásokra van szükség ahhoz, hogy ezek a mindennapok cselekvési rutinjává váljanak. Ennek eszköze lehet például a fiatalok körében népszerű fesztiválok végzett szemléletformálás. A fesztiválszervezők fenntarthatósági, zöldítési törekvéseinek sikere nagyban múlik a tudatosabb fesztivállátogatók nevelésén, a látogatók és a helyi lakosok tudatos szemléletváltásán, bevonásán, a helyi kötődés erősítésén (Formádi & Hunyadi, 2019). Ez a szemléletváltás a lineáris gazdaság helyett a körforgásos gazdaság megvalósításának irányába viszi a fesztiválokat (Formádi et al., 2022). A zöld, fenntartható, körforgás témák egyre népszerűbbek lettek a tudományos kutatásokban a 21. században, bár ennek gyökerei korábbi évszázadokra nyúlnak vissza. Minden korszaknak megvoltak a maga ipari forradalmi, innovációi, amelyek előnyökkel és kockázatokkal is jártak. Mindig is vita tárgyát képezte, hogy a természet mindenk felett áll-e, mindenk felé kell-e helyezni, vagy az ember jogosult-e a környezet befolyásolása által a természet feletti hatalom gyakorlására. A tanulmány célja éppen ennek a vizsgálata. Egy Erasmus+ projekt keretében négy európai kulturális fővárosban (EKF) felmértük a fiatalok zöld attitűdjét, hogy a korábban említett természet kontra ember szerepét mérjük a nemzetközileg szabványosított Módosított Új Környezeti Paradigma (NEP)-kérdőív segítségével.

A négy vizsgált európai kulturális főváros (EKF), Kaunas (2022), Veszprém (2023), Temesvár (2023) és Tartu (2024). A tanulmány több szempontból is hozzájárul a környezeti attitűdök, meggyőződések és értékek mérésével és értékelésével kapcsolatos ismeretekhez. Egyrészt mindegyikük poszt szocialista ország (Mihályi & Banász, 2016), ahol a változásokhoz és a fenntarthatósághoz való hozzáállás, valamint az értékek várhatóan hasonlóak. A különböző városok és országok vizsgálatával a projekt kiszélesíti a földrajzi hatóköröket, ami segít a közös vonások és a különbségek azonosításában. Másrészt az európai kulturális fővárosok mindegyike nagy létszámú és meghatározó ifjúsági közösséggel rendelkezik, mivel mindegyik egyetemi város is egyben. Ez módszertanilag is fontos azért, hogy hasonló értékrenddel bíró településeket lehessen összehasonlítani. Hasonló alatt például az értendő, hogy az EKF programjaiban hangsúlyozzák a fenntarthatóság, a hagyomány, az innováció, és a közösség fogalmait, mint értékeket. Harmadrészt, abban is folytonosság van, hogy mind a négy város különböző előkészületi szakaszban van/volt ahhoz, hogy Európa Kulturális Fővárosa legyen. Amikor az adatfelvétel 2022-ben elkezdődött, Kaunas már az EKF-évben volt, Veszprém és Temesvár egy évvel előtte, Tartu pedig két évvel a tényleges EKF-év előtt. Mivel az emberi hozzáállás lassan változik, érdekes lenne látni a fiatalok környezeti attitűdjének jelenlegi állapotát ebben a négy országban. A téma fontosságát támasztja alá, hogy a Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok a 2023. évi első számát javarészt EKF-specifikus tanulmányok megjelentetésének szentelte, amelyek érintették Veszprém 2023-as EKF-tevékenységét is.

Az Európai Unió (EU) tovább erősíti a zöldebb gondolkodásról és életmódról szóló ifjúsági párbeszédet, amelynek célja egy igazságos, zöld és digitális európai jövő felépítése. A fogyasztók, munkavállalók és a vállalatok tulajdonosai/vezetői következő generációja számára kulcsfontosságú a megfelelő oktatás biztosítása és a zöld kérdésekkel kapcsolatos attitűdök kialakítása. Az összes EKF-pályázati könyv határozottan hangsúlyozta, hogy a közösségépítés keretében a hagyomány, az innováció és a fenntarthatóság kiemelt európai értékek, amelyeket támogatni kell, és programjaikon keresztül láthatóvá kell tenni (Kővári et al., 2021). E városok célja továbbá, hogy 2030-ra a száz klímasemleges város közé kerüljön. Ezek az erőfeszítések üdvözlendők, de vajon a fiatalok egyetértenek-e ezzel, és készen állnak-e az ezzel kapcsolatos cselekvésekre? A döntéshozók szerepe, hogy kitűzzék a célt, de a következő generáció kezdettől fogva történő bevonása nélkül (akik optimális esetben segíthetik a megvalósulást) hatalmas kockázatot is jelent.

A tanulmány célja a 14–25 év közötti fiatalok környezeti attitűdjének, véleményének felmérése négy különböző európai kulturális fővárosban (Észtország, Magyarország, Litvánia és Románia egy-egy városában). A kutatás a következő két kérdésre keresi a választ:

- Hogyan lehet szisztematikusan jellemezni a fiatalok környezetvédelmi attitűdjeit?
- Milyen mértékben befolyásolják a demográfiai tényezők a fiatalok környezeti attitűdjeit?

Jelen tanulmány a következőképpen épül fel: A 2. fejezet elméleti áttekintést nyújt az Új Környezeti Paradigmáról korábbi tanulmányok eredményeire építve. A 3. fejezet mutatja be a kutatási adatokat és az alkalmazott módszertant, majd az eredményeket a 4. fejezet foglalja össze. Végül az 5. fejezet az eredmények gyakorlati alkalmazhatóságára fókuszál, és kiemeli a tanulmány korlátait és jövőbeli lehetséges irányait.

2. Szakirodalmi áttekintés

A környezetvédelmi, fenntartható és zöld kérdések figyelembevétele és bevonása az Európa Kulturális Fővárosa pályázati anyagba és a megvalósítás folyamatába az elmúlt tíz évben vált jelentőssé. Ennek ellenére csak néhány tanulmány foglalkozik az új környezeti paradigmával európa kulturális fővárosaival kapcsolatban. Minden egyes EKF-pályázó városnak foglalkoznia kell a környezettel és a fenntartható fejlődéssel. Ezekről a városoktól azt is elvárják, hogy bevonják a közösséget, amikor az épített és természeti környezet örökségéről van szó.

Thuriot (2022) tanulmánya azokkal a városokkal foglalkozik, amelyek pályáztak a 2028-as Európa Kulturális Fővárosa címre. A korábbi és a jelenlegi pályázók elemzése után megállapította, hogy az erős európai értékek hangsúlyozása mellett a pályázóknak a program kulturális, környezeti és társadalmi fejlődésre gyakorolt hosszú távú hatásait is figyelembe kell venniük. A francia Clermont-Ferrand városa „Altitudes 2028” címmel azt a célt tűzte ki maga elé, hogy az életminőséget, a vidéki és városi területek közötti kapcsolatot átalakítva a helyiek zöld szemléletváltására törekedjen. Ez egy tanulási folyamat lenne, mivel Marseille-t (mint 2013-as EKF-nyertest) az a kritika érte, hogy nem

vonta be eléggé a helyieket. Mindazonáltal a város és a régió a fenntartható fejlődéssel kapcsolatban a természeti környezetet hangsúlyozta, figyelembe véve a gazdasági, társadalmi, városi és térségi fejlődést.

Marinescu (2021) szisztematikus szakirodalmi áttekintése az EKF-ről csak 29 cikket azonosított, amelyek 2005–2020 között jelentek meg. A zöld szemléletváltással és a környezetvédelem fejlesztésével kapcsolatban két kulcsfontosságú megállapítás született. Először is, az EKF-cím a társadalom és a hatóságok között elindított egy közös párbeszédet az örökség, a fenntartható fejlődés, valamint a környezeti és egyéb kulcsfontosságú kezdeményezések terén, elősegítve a változás folyamatát. Másodszor, három olyan város volt, ahol a tartalomelemzés eredményei szerint az EKF környezetvédelmi örökségét hangsúlyozták: 2013-ban Marseille-ben városrehabilitáció, 2016-ban Varsóban a polgárok helyi bevonása új kulturális terek létrehozására a természetben, 2023-ban Temesváron határokon átnyúló együttműködés valósult meg. Emellett meg kell érteni egy város zöld márkaépítését, amely az önkormányzat és a helyi lakosság együttműködésében a konkrét szakemberek szemléletváltásában és cselekvésében rejlik (Lőrincz et al., 2021). A fiatal polgárok azok, akik folytathatják és alakíthatják a társadalmat, ezért a zöld attitűd vizsgálatához megfelelő megközelítés és módszertani mérés szükséges.

Rátz & Michalkó (2023) tanulmánya Újvidéket, Kaunast és Esch-sur-Alzette-et vette górcső alá, hogy megvizsgálja, mi számít „jó hely”-nek. Bár konkrétan nem, de közvetett formában említésre került a zöld környezet a következő kulcsszavak megadásával: természeti, festői és kerékpáros-barát. Más szemszögből vizsgálva, az utazással kapcsolatos környezettudatossági attitűd, amely egy kulturális főváros, mint desztinációs célpont esetében is releváns, meghatározhatja egy település zöld stratégiáját. Amikor környezettudatosságról beszélünk (nem csak utazási szempontból) egy cselekvés és attitűd közötti szakadék figyelhető meg, ami a kor előrehaladtával csökken (Gonda & Raffay, 2021). Egyes feltételezések szerint a pandémiát követően a zöld cselekvés és attitűd közötti különbség minimalizálódik, azonban a kutatások erre rációznak (Kupi & Szemerédi, 2022).

Az Új Környezeti Paradigma (NEP)-skálát széles körben használják a környezeti nevelésben és a közgazdaságtanban, hogy mérjék a „pro-környezeti” világnézet elfogadását (Anderson, 2012; Dunlap et al., 2000; Dunlap, 2008). A NEP-skála a környezeti világnézet mérőeszköze, vagy akár paradigmának (gondolkodási keretnek) is tekinthető, amely képes felvázolni az egyének értékrendjén alapuló, a környezeti szempontokkal kapcsolatos attitűdöket és viselkedésbeli különbségeket. Célja annak mérése, hogy a népesség átmenetben van-e egy környezettudatosabb viselkedés felé az ember által dominált paradigmából.

A NEP gyökerei az 1960–1970-es évekre nyúlnak vissza. Több évtizeddel az Új Környezeti Paradigma kidolgozása előtt Rachel Carson 1962-ben publikálta a *Néma tavasz* című könyvét, amely a modern környezetvédelmi mozgalom első elindítója volt (Carson, 1962). Leírta a növényvédő szerek használatának hosszú távú veszélyeit, valamint a környezetre, az élővilágra és az emberi egészségre gyakorolt hatását. Hangsúlyozta az

emberi tevékenység környezeti következményeit és annak egyéb területekkel való összefüggését, így a környezeti aggodalmakat előtérbe helyezte, a közvélemény figyelmét felkeltette, és elkezdett a közös felelősségről beszélni.

Később, a környezetvédelmi mozgalmak felemelkedésével együtt két domináns paradigma került szembe egymással: a Domináns Társadalmi Paradigma (DSP) és az eredeti Új Környezeti Paradigma (NEP) (Albrecht et al., 1982). A DSP az embert és a társadalmat a természet fölé helyezi (antropocentrizmus (emberközpontúság), laissez-faire politika). Gyakran a gazdasági növekedést és a technológiai fejlődést helyezi előtérbe a környezeti szempontokkal szemben, hajlamos a természetet olyan erőforrásnak tekinteni, amelyet az ember hasznára lehet kiaknázni, és hisz abban, hogy a tudomány és a technológia idővel minden problémát meg tud oldani. Ezzel szemben a NEP a természetet az emberiség fölé helyezi (anti-antropocentrizmus), kiemeli a természet sebezhetőségét, mivel véges és törekeny környezetről van szó, felhívja a figyelmet a fejlődés korlátaira és a társadalmak kockázataira, és hangsúlyozza, hogy az erőforrásokat védeni kell, ezért a politikában szükség van a konzultációra. E két paradigma gyökerei és tudományos háttere eltérő (Kilbourne et al., 2002). Pirages & Ehrlich (1974) voltak az első szerzők, akik a Domináns Társadalmi Paradigma (DSP) kifejezést használták. Eredetileg a DSP egy olyan fogalom, amelyet a kommunikáció tanulmányozásának területén használtak (Rogers, 1994), hogy megmagyarázzák azokat a domináns hiedelmeket, értékeket és gyakorlatokat, amelyek meghatározzák, hogy az egyének hogyan értelmezik a világot és hogyan lépnek kapcsolatba a természettel, illetve hogyan reagálnak a környezeti problémákra. A megközelítések szerint a DSP nem egy rögzített vagy változatlan fogalom, hanem az új eszmék és technológiai újítások miatt idővel változik.

A NEP a szociológia és a környezetpszichológia területén dolgozó tudósok és kutatók által kidolgozott elméleti keretrendszer, amelyet széles körben, más interdiszciplináris területeken (környezettudományok, oktatás és marketing) is használnak (Stern, 2000). A NEP-skála egy olyan mérési eszköz, amelyet Dunlap & Van Liere (1978) fejlesztettek ki azzal a céllal, hogy felvázolják a környezeti attitűdök, meggyőződések és viselkedés változását az amerikai lakosság körében. Az eredeti NEP 12 attitűd állítást tartalmazott egy 4-es Likert-skálán. Sok kritikát kapott az egyes válaszok közötti belső konzisztencia hiánya, a jellemző paradigma és a viselkedés közötti gyenge korreláció miatt (Anderson, 2012). A módosított NEP-et 15 állításra bővítették ki, amelyből a 8 páratlan számozású tétel az új NEP-paradigma jóváhagyását, a 7 páros számozású pedig a DSP-t tükrözi (Dunlap et al., 2000). A Likert-skálát is frissítették 5 pontosra a határozott egyetértéstől a határozottan nem egyetértésig, ezáltal a módosított NEP megbízhatóbb és következetesebb lett. A válaszok jobban tükrözték a személy hozzáállását, ha az összes páratlan számozású állítással egyetértett, ami a NEP-et hivatott tükrözni, vagy ha a páros számozású tételekkel értett egyet, amely a módosított DSP-paradigmát tükrözte.

A módosított NEP-skála állításai 5 dimenzióba sorolhatók: a növekedés korlátai, az anti-antropocentrizmus (az emberközpontúság tagadása), a természet egyensúlya, anti-exemptionalizmus (az emberek kiváltságosságának tagadása) és a környezeti krízis. Az 1.

táblázat ismerteti a módosított NEP-kijelentéseket aszerint, hogy melyik dimenzióhoz, illetve paradigmához tartozik. E zöld attitűddel kapcsolatos kérdéseket a továbbiakban a saját kutatás Z-vel rövidíti, és olyan sorrendben kerültek számozásra, ahogyan a kérdőívben következnek egymás után.

Bár a NEP-skála módosított változata a legszélesebb körben használt módszer a környezeti attitűdök és értékek tesztelésére, ugyanakkor sok kritikát is kap a különböző területek, például a környezetpszichológia kutatóitól. Az egyik fő kritika a skála érvényességével kapcsolatos, miszerint nem megfelelő, nem jól validált a környezeti meggyőződések és attitűdök mérésére (Brennan et al., 2014; Hawcroft & Milfont, 2010). Anderson (2012) is felvetette a kérdést, hogy vajon azt a jelenséget méri-e, amit mérni hivatott. További kritika, hogy a környezeti viselkedés magában foglalja a környezettel, ökoszisztémával stb. kapcsolatos mindenféle viselkedéstípust (Stern, 2000). Az attitűdöket és viselkedéseket folyamatosan értékelni, vizsgálni és megérteni szükséges, például azt, hogy milyen fő tényezők határozzák meg a vonatkozó viselkedéseket, milyen motivációs tényezők állnak a viselkedések hátterében (Steg & Vlek, 2009; Ajzen, 1991; Stern et al., 1999). Egy másik kritika szerint a módosított NEP-skálát aktualizálni kellene, mert hiányoznak bizonyos elemek, mivel a társadalmak és a körülöttünk lévő világ változik. Sok kutató egyetért abban, hogy az emberi viselkedés folyamatosan változik a technikai újítások következtében, és ezt meg kell érteni és alkalmazni kell a mindennapi életben (például energiahatékony készülékek formájában) (Steg & Vlek, 2009). Harmadrészt, az összetett, többdimenziós környezeti attitűdöket nehéz egyetlen skálával mérni. A dimenziók kérdését több szerző is megkérdőjelezte (Xiao & Buhrmann, 2017; López-Bonilla & López-Bonilla, 2016). A többdimenziós jellemző arra az elképzelésre utal, hogy az egyén környezeti meggyőződéseit és attitűdjeit vélhetően több tényező, például az értékek, tapasztalatok és korábbi ismeretek egyaránt befolyásolják (Anderson, 2012; Ntanos et al., 2019). Továbbá a természethez való viszonyulás és az egyének jóléte közötti kapcsolatot vizsgáló tanulmányok azt állítják, hogy a gyermekkori tapasztalatok és a természettel való érintkezés gyakorisága alakítja és befolyásolja a környezeti kérdésekkel kapcsolatos attitűdöket (Fretwell & Greig, 2019). Negyedszer, a skálák megbízhatóságát kritizálják, hogy képesek-e ugyanazt a dolgot mérni különböző országokban vagy különböző időpontokban (Anderson, 2012). Megállapítható, hogy a skála nem biztos, hogy megfelelő az Egyesült Államokon vagy más nyugati társadalmakon kívül, mivel kulturálisan beágyazott, elfogult lehet. Egyes kutatók eltéréseket találtak kultúrák között (Ntanos et al., 2019; Ogunbode, 2013; Taskin, 2009), és a kontextuális tényezők is befolyásolhatják a környezeti viselkedést (Thøgersen 2005).

1. táblázat: A módosított NEP-skála

Dimenzió	Kód	Skála	Állítás
Növekedés korlátai	Z01	NEP	Az emberiség létszáma közeledik ahhoz a határhoz, amennyi embert a Föld el tud tartani.
	Z06	DSP	A Föld korlátlan és megújuló erőforrásokkal rendelkezik, csak meg kell tanulnunk, hogyan vehetjük hasznát.
	Z11	NEP	A Föld az emberek számára korlátozott mennyiségben tud területet és erőforrást biztosítani.
Ember-központúság tagadása (anti-anthropocentrizmus)	Z02	DSP	Az embereknek joguk van bárminemű szükségletük kielégítése céljából a természetes környezet átalakításához.
	Z07	NEP	A Föld összes élőlényének és életközösségének ugyanúgy joga van a létezéshez, mint az embernek.
	Z12	DSP	Az ember arra teremtett, hogy uralkodjon a természet többi része felett.
Természet egyensúlya	Z03	NEP	Ha az emberek beavatkoznak a természet rendjébe, az sok esetben társadalmi és természeti katasztrófához vezet.
	Z08	DSP	A természeti környezet egyensúlyra törekvése elég erős ahhoz, hogy megbirkózzon a modern ipar károsító hatásaival anélkül, hogy az emberiség léte veszélybe kerülne.
	Z13	NEP	A természet egyensúlya nagyon törékeny és könnyen felborítható.
Emberek kiváltságosságának tagadása (anti-exemptionalizmus)	Z04	DSP	Az emberi találékonyság a garancia arra, hogy ne tegyük a Földet élhetetlenné/lakhatatlanná.
	Z09	NEP	Különleges képességeink ellenére ránk emberekre is mindig a természet törvényei vonatkoznak.
	Z14	DSP	Az emberek előbb-utóbb annyira meg fogják ismerni a természet működését, hogy uralni is fogják azt.
Környezeti krízis	Z05	NEP	Az emberek súlyosan károsítják a természeti környezetet.
	Z10	DSP	Az úgynevezett „környezeti krízis” jelentősége, amellyel jelenleg az emberiség szembenéz, meglehetősen eltúlzott.
	Z15	NEP	Ha a dolgok jelen állása nem változik meg, akkor annak hamarosan súlyos környezeti katasztrófa lesz a következménye.

Forrás: Dunlap et al., 2000 alapján saját szerkesztés.

A kritikák ellenére a módosított NEP-skálát széles körben használják, mivel nincs más validált eszköz a környezettudatos viselkedés mérésére. Fontos azonban további

lehetőségeket teremteni a NEP megbízhatóságának és érvényességének tesztelésére, a fenntartható értékek mérőeszközeként (Anderson, 2012). A módosított NEP-pel kapcsolatban meglévő kritikák ellenére több országban, különböző kontextusokban használják azt (Kilbourne et al., 2002; Ntanos et al., 2019; Ogunbode, 2013; Taskin, 2009; Uysal et al., 1994). Emellett az OECD 2008-ban közzétett *Környezeti kilátások – Mennyibe fog kerülni napjaink legfontosabb környezeti problémáinak kezelése?* című tanulmánya kiemeli a NEP-skála használatának fontosságát az országok közötti különbségek megismeréséhez. A tanulmány hangsúlyozza, hogy paradigmaváltás nélkül a világ katasztrófához vezet, és hogy mindannyiunknak nagyobb hangsúlyt kell fektetni a környezeti nevelésre (OECD 2008a, OECD 2008b).

A továbbiakban a NEP-skála egyéb indikátorokkal való kapcsolatát vizsgáló kutatások ismertetésére kerül sor. A legtöbb tanulmány, amely a NEP-skálával mérte a környezeti aggodalmakat, kimutatta, hogy a magasabb szintű környezeti aggályokkal rendelkező egyének hajlamosabbak a környezettudatos viselkedésre, bár az összefüggések erősségét viszonylag gyengének találták (Poortinga et al., 2004; Schultz, 2001; Schultz & Zelezny 1998; Vining & Ebreo, 1992). Szignifikáns összefüggések mutathatók ki a szociodemográfiai változók (pl. életkor, nem, lakóhely) és a környezeti attitűdök között. A környezeti attitűdökkel kapcsolatos számos meglévő kutatás elsősorban nyugat-, dél- és észak-európai (Spanyolország, Görögország stb.), fejlődő (pl. Törökország) és tengerentúli (pl. Kína, USA) országokban készült, ami korlátozza az eredmények általánosíthatóságát.

Egy török középiskolások körében végzett tanulmány összefüggést talált a környezeti attitűdök és olyan tényezők között, mint az iskolatípus, a nem, a szülők iskolai végzettsége, a szülők politikai nézetei, foglalkozása és a háztartás jövedelme (Taskin, 2009). Az állami középiskolák tanulói, a nők, az alsó középosztálybeli tanulók, a jól képzett, fehérgalléros szakmával rendelkező, liberális szülők gyermekei hajlamosabbak a környezetbarát attitűdökre, mint más csoportok. Ezzel szemben jellemzően a nem koedukált szakközépiskolák tanulói érik el a legalacsonyabb pontszámokat a környezetvédelmi felméréseken (Taskin, 2009). Egy magyar egyetemi hallgatók körében végzett kutatás szerint nincs szignifikáns kapcsolat a hallgatók neme és NEP-pontszáma között (Nagy, 2011, 2005).

A NEP-skála görögországi alkalmazása során, amelynek célja az ottani környezettudatosság mérése és elemzése volt, azt is megállapították, hogy a magas NEP-pontszám magas ökocentrikus orientációval jár együtt, és az eredmények korrelálnak a válaszadók jövedelmével és lakóhelyével, melyet megerősített egy afrikai kutatás is (Ntanos et al., 2019; Ogunbode, 2013). A vidéken élő görögök magasabb NEP-pontszámot értek el, mint a városokban élők, valószínűleg azért, mert közelebb élnek a természeti környezethez és jobban értékelik azt. „Ahogy nő a távolság a lakóhely és a természet között, úgy gyengülnek a belső ökológiai meggyőződések” (Ntanos et al., 2019: 10). Később Gareiou & Zervas (2021) is tanulmányt tett közzé a görögországi emberek környezeti attitűdjéről. Az eredmény azt mutatta, hogy a görögök egyre jobban aggódnak a környezetért, mind a jelenlegi állapotában, mind a jövőre nézve. A tanulmány megállapította, hogy az athéni

régióban élők különösen érzékenyebbek és aggódóbbak az emberi beavatkozás negatív hatásai miatt. A tanulmány azt is megállapította, hogy a fiatalok, a gyermektelenek és a felsőfokú végzettségűek nagyobb valószínűséggel aggódnak az emberi tevékenység természetére gyakorolt hatása miatt. Megállapítható, hogy a környezetbarát magatartást befolyásoló tényezők sokfélék, és nem ragadhatók meg egyetlen keretrendszerrel. A kutatástól függően ezek a tényezők magukban foglalják a demográfiai faktorokat, a külső hatásokat, mint például az intézmények, a gazdaság, a társadalmi és kulturális tényezők, valamint azokat a belső tényezőket, mint például a motiváció, a tudás, az attitűdök, az értékek és az érzelmek (Kollmuss & Agyeman, 2010).

A NEP-skála alkalmazásával viszonylag kevés kutatás készült a jelen tanulmány tárgyát képező országok – Észtország, Litvánia, Magyarország és Románia – lakosainak környezeti attitűdjéről. Léteznek korábbi tanulmányok, amelyek a környezeti attitűdökkel, viselkedéssel és világnézetekkel foglalkoztak, azonban ezek különböző mérőszámokat vagy kereteket használtak (például a háztartási hulladék újrahasznosítása, autóhasználat vagy környezeti kockázatok, éghajlatváltozással kapcsolatos vélemények), de a NEP-skálát nem használták, kivéve Magyarországon (a négy vizsgált ország közül). Magyarországon a NEP-skálát alkalmazták időseknél (Sudbury-Riley et al., 2014), a fogyasztók ökológiai világképének felvázolására (Hofmeister-Toth et al., 2012), melynek eredményeként négy fogyasztói csoportot azonosítottak: szkeptikusok, közömbösek, érzékenyek és egocentrikus nyomulók. Jelen tanulmány újszerűségét az adja, hogy a kutatás fiatalok körében történt, nemzetközi összehasonlításban.

3. Kutatási módszerek

Ebben a fejezetben az elemzéshez felhasznált adatok kerülnek ismertetésre, a kutatási modell, továbbá az elemzések módszertana.

A kutatás részét képező adatgyűjtés a GreenCool 'Let me influence your green self!' (n° 2021-1-HU01-KA220-HED-000027563) Erasmus+ projekt keretében valósult meg. Az elemzésekhez felhasznált adatok elsődleges kérdőíves felmérésből származnak, amely kérdőívezés másfél hónapon keresztül tartott 2022-ben (április végétől június közepéig). Ez az időszak egybeesett azzal, amikor a világ éppen kezdett túljutni a COVID-19 világjárvány okozta sokkon, amely nemcsak az országok úgynevezett „kemény” társadalmi és gazdasági mutatóira volt hatással, hanem a „puha” mutatókra is, amelyeket csak kérdőívekkel és interjúkkal lehet mérni (Kurbucz et al., 2021; Mertens et al., 2020). Ez utóbbihoz tartozik a tanulmány tárgyát képező NEP-felmérés, amely az emberek hozzáállását méri azzal kapcsolatban, hogy a természet uralkodik-e az ember felett, vagy fordítva.

A kutatás tárgyát földrajzi értelemben négy különböző ország Európa Kulturális Főváros címet elnyert városai képezik, mégpedig Tartu (Észtország), Veszprém (Magyarország), Kaunas (Litvánia) és Temesvár (Románia). A kérdőív kitöltésére ezen városok lakosai, elsősorban fiataljai (14–25 év közti középiskolások és egyetemisták) lettek felkérve több nyilvános és felsőoktatási eseményen, ahol a válaszadók személyesen

kérdezhették a koordinátort (például, ha egy kérdés nem volt világos számukra). A kérdőív kitöltésére online volt lehetőség a QuestionPro felületén. A felmérést az adott ország anyanyelvén és angolul is ki lehetett tölteni, körülbelül 10 perc alatt. A kérdések az egyének demográfiai jellemzőire, valamint zöld attitűdjére vonatkoztak, ez utóbbi a módosított NEP-felmérés 15 kérdését tartalmazta. Minden kérdés zárt volt. Kutatási modellünkben potenciális magyarázó változónak (függetlennek) a demográfiai (D) kérdéseket tekintettük. E témakörben az alábbi nyolc kérdést tettük fel (zárójelben a válaszlehetőségek láthatók, valamint ezek kódolása):

- D1. Életkor (1: 14–17 év, 2: 18–21 év, 3: 22–25 év, 4: 25 évnél idősebb),
- D2. Lakóhely (1: kis település, falu, 2: város, 3: főváros),
- D3. Milyenek gondolod a családotod életkörülményeit? (1: szegény, 2: átlagos, 3: jómódú, 4: gazdag),
- D4. Melyik országban élsz? (1: Észtország, 2: Magyarország, 3: Litvánia, 4: Románia, 5: egyéb),
- D5. Nem (1: nő, 2: férfi),
- D6. Jelenleg dolgozol? (1: nem, 2: igen, részmunkaidőben, 3: igen, teljes állásban)
- D7. Jelenleg tanulsz? (1: nem, 2: igen, középiskolában, 3: igen, egyetemen, főiskolán)
- D8. Beszélsz angolul? (0: nem, 1: igen).

A kutatási modellben a magyarázni kívánt (függőnek tekintett) változók a zöld attitűd (Z) feltárását célzó – az 1. táblázatban felsorolt – 15 NEP-állítás, ahol arra kellett választ adni, hogy mennyire értenek egyet azokkal. Ezekre a kérdésekre egy 1-től 5-ig terjedő Likert-skálán lehetett válaszolni (1: egyáltalán nem értek egyet, 2: inkább nem értek egyet, 3: bizonytalan vagyok, 4: inkább egyetértek, 5: teljes mértékben egyetértek).

A kutatás fő célja az volt, hogy feltárja a közöttük (a D és Z kérdésekre adott válaszok között) lévő kapcsolatokat, azaz annak megállapítása, hogy a demográfiai jellemzők (D) szignifikánsan befolyásolják-e a zöld attitűdöt (Z), és ha igen, akkor mennyire erős ez a kapcsolat?

Az elvégezhető elemzések köre az egyes kérdések mérési szintjétől függ. A kutatásban szereplő kérdésekre adott válaszok nominális vagy ordinális skálán mérhetők. A D4–D8 kérdések válaszai nominális skálán mérhetők. A többi kérdés esetén ordinális skála alkalmazható. A nominális változók közti asszociációs kapcsolatok feltárására a Cramer-féle V ($0 \leq V \leq 1$) mutató alkalmas, az ordinális változók közti rangkorrelációs kapcsolatok esetén pedig a Kendall-féle Tau ($-1 \leq \tau \leq 1$).

Az összefüggések 5%-os szignifikanciaszinten kerülnek vizsgálatra, SPSS-szoftver segítségével. Szignifikáns kapcsolat esetén a V és τ abszolút értékei mutatják a kapcsolat erősségét. Az alábbi osztályozást alkalmaztuk 0–1 intervallumon belül a kapcsolat erősségének determinálására: 0 a kapcsolat hiányát jelzi (függetlenség); az 1 a teljes meghatározottságot (determinisztikus kapcsolat); 0,2 alatt gyenge kapcsolat áll fenn; 0,7-től erős; a 0,2 és 0,7 értékek között pedig közepesen erős (Sajtos & Mitev, 2007). A τ előjele a kapcsolat pozitív vagy negatív jellegét mutatja. A negatív (pozitív) τ azt jelenti, hogy minél magasabb az egyik változó rangsorszáma, várhatóan annál alacsonyabb (magasabb) a

másik változóé. Mind a Cramer-féle V, mind a Kendall-féle Tau két kérdésre adott válaszok közötti kapcsolat szignifikáns voltának feltárására alkalmas, és amennyiben szignifikánsnak nevezhető a kapcsolat, úgy annak erősségét mutatják meg, továbbá a Kendall-féle Tau a kapcsolat pozitív vagy negatív irányát is jelzi.

Mindemellett meg kell jegyezni, hogy a kapcsolatvizsgálati mérőszámok alkalmatlanok a kauzalitási viszonyok feltárására, azaz annak megállapítására, hogy melyik az ok és melyik az okozat. Mivel kizárható, hogy a NEP felmérés kérdéseire adott válaszok határoznák meg valaki nemét, életkorát, lakóhelyének országát vagy típusát, vagy azt, hogy jelenleg dolgozik-e vagy sem, valamint azt, hogy beszél-e angolul, ezért a demográfiai kérdésekre adott válaszokat tekintjük potenciális magyarázó változóknak, és a NEP-kérdésekre adott válaszokat magyarázandóknak.

4. Kutatási eredmények

A 712 fős minta alapján az első alfejezet bemutatja az első kutatási kérdés megválaszolására alkalmas leíró statisztikákat, a második alfejezet pedig összefoglalja a második kutatási kérdés megválaszolásához szükséges kapcsolatvizsgálatok eredményeit.

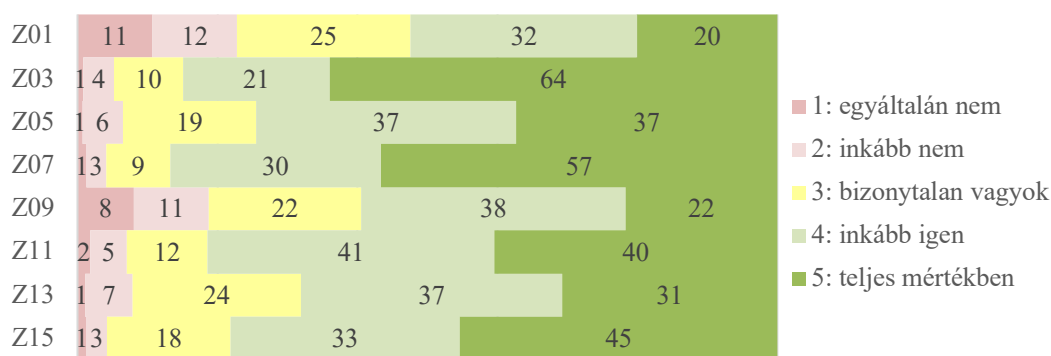
4.1. Leíró statisztikák

A minta megismerése érdekében először a válaszadók demográfiai jellemzői (D) kerülnek bemutatásra. Ami a válaszadók országait illeti, 55,5%-uk Romániában, 19,8%-uk Magyarországon, 13,5%-uk Litvániában, 9,7%-uk Észtországban, 1,3%-uk más országban él, 0,3% pedig nem válaszolt. A válaszadók többsége nő (69,6%) és 14–25 év közötti (76,8%). A válaszadók életkor szerinti megoszlása a következő volt: 33,8% 14–17 éves, 43% 18–21 éves, 17% 22–25 éves, 6,2% 25 év feletti. Legtöbbjük város lakó: 66,6% városokban, 3% fővárosokban, 30,4% pedig falvakban, illetve kis településeken él. A válaszadók több mint fele (53,2%) egyetemi vagy főiskolai hallgató, 39% középiskolába jár, 7,7% pedig nem tanul. Több mint háromnegyedük (75,5%) nem dolgozik, 12,5%-uk teljes munkaidőben, 12%-uk pedig részmunkaidőben dolgozik. A család életszínvonalát 51% átlagosnak tartja, 44,1% jó módúnak, 2,8% gazdagnak és 2,1% szegénynek. Majdnem mindenki (97,1%) beszél angolul. Emiatt ezt a kérdést nem vizsgáljuk tovább, mivel így nincs értelme a válaszok közötti eltérést aszerint vizsgálni, hogy a válaszadó beszél-e angolul vagy sem. A továbbiakban bemutatásra kerülő elemzéseknél nem vettük figyelembe azok válaszait, akik nem a vizsgált négy országban élnek, vagy nem adták meg az országukat.

A minta jellemzőinek megismerése után áttérünk a kutatás fő tárgyát képező függő mutatók (Z) vizsgálatára. A zöld attitűddel kapcsolatos NEP- és DSP-kérdésekre adott válaszok relatív gyakoriságát (%) az 1., illetve a 2. ábra szemlélteti.

Az 1. ábra a páratlan számú (új NEP-paradigma) állításokra adott válaszok eloszlását mutatja, amelyekkel minél inkább egyetértenek, annál inkább aggódnak a természetért.

1. ábra: A NEP-állításokkal való egyetértés megoszlása (%)

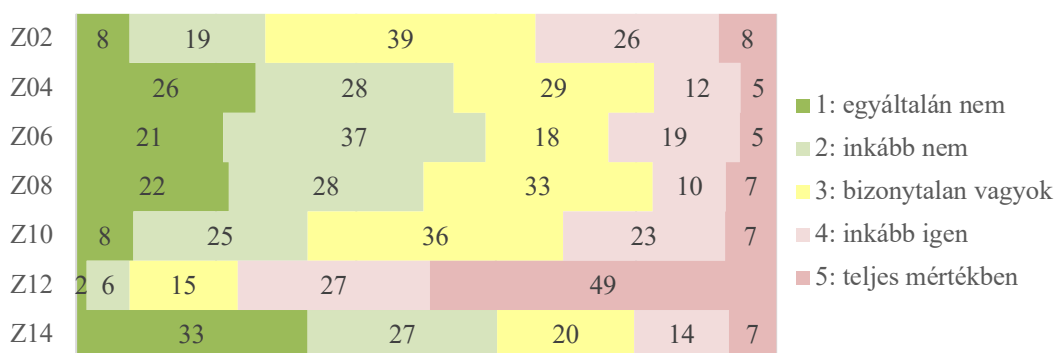

Forrás: saját kutatás.

Az 1. ábra szerint a válaszadók többsége (64%-a) tipikusan a következő állítással értett teljesen egyet: „Ha az emberek beavatkoznak a természet rendjébe, az sok esetben társadalmi és természeti katasztrófához vezet” (Z03). Szignifikánsan többen vannak azok a válaszadók, akik egyetértenek a NEP állításaival, mint azok, akik nem értenek egyet. A szélsőséges (1-es és 5-ös kódú) válaszokat vizsgálva megállapítható, hogy lényegesen többen (20–64%) értettek teljesen egyet az állításokkal (sötétzöld háttérrel jelölve), mint ahányan egyáltalán nem értettek egyet (1–11% a sötét rózsaszín háttérrel jelölt sávokban). Az állításokkal egyáltalán vagy inkább nem egyetértők (1-es és 2-es kódú, rózsaszínnel jelölt) és az állításokkal bármilyen szinten egyetértők (4-es és 5-ös kódú, zölddel jelölt) válaszait összeadva hasonló következtetés vonható le: a válaszadók lényegesen többen (52–87%) értettek egyet minden állítással, mint ahányan nem értettek egyet (4–23%).

A 2. ábra a páros számú (DSP)-állításokra adott válaszok megoszlását mutatja, amelyekkel minél inkább egyetértenek, annál erősebben gondolják úgy, hogy az emberiség uralkodhat a természet felett. Emiatt e kérdésre adott válaszok színezése az 1. ábrához képest fordítva történt.

2. ábra: A DSP-állításokkal való egyetértés megoszlása (%)

Forrás: saját kutatás

A 2. ábra szerint a válaszadók többsége (49%-a) azzal az állítással értett teljesen egyet, hogy „Az ember arra teremtett, hogy uralkodjon a természet többi része felett” (Z12). Ez kétféleképpen magyarázható. Egyrészt jelentheti a reményt, hogy a magasabb

intelligenciával rendelkező embereknek megvan a tudásuk a természeti elemek irányítására. Másrészt arra utal, hogy az ember alábecsüli a természetet, és uralkodni akar rajta.

Ettől a kérdéstől eltekintve, lényegesen több válaszadó van, aki nem ért egyet a DSP-állításokkal, mint ahányan egyetértenek. A szélsőséges (1-es és 5-ös kódú) válaszokat vizsgálva megállapítható, hogy lényegesen többen (8–33%) egyáltalán nem értenek egyet az állításokkal, mint ahányan teljesen egyetértenek (5–8%). Az állításokkal egyáltalán vagy inkább nem egyetértők (1-es és 2-es kódú, zölddel jelölt) és az állításokkal bármilyen szinten egyetértők (4-es és 5-ös kódú, rózsaszínnel jelölt) válaszait összeadva hasonló következtetés vonható le: lényegesen többen (27–60%) nem értenek egyet az állításokkal, mint ahányan egyetértenek (17–34%), vagyis a többség úgy gondolja, hogy az emberiség nem uralkodhat a természet felett.

Az 1. és 2. ábra alapján az első kutatási kérdésre (Hogyan lehet szisztematikusan jellemezni a fiatalok környezetvédelmi attitűdjét?) a következő válasz adható. A négy vizsgált európai kulturális főváros fiataljainak véleménye szerint az emberiségnek alkalmazkodnia kell a természet korlátaihoz. Ezek a fiatalok „kritikus” társadalmi csoportnak tekinthetők a klímaváltozás elleni fellépésben. A fiataloknak az eredményekből kirajzolódó attitűdje azt jelzi, hogy a természet magasabb rendű hatalom, mint az ember, ezért az embereknek alkalmazkodniuk kell a természet korlátaihoz. Ez a kijelentés összecseng Carson (1962) gondolatával a megosztott felelősségről, és az OECD (2008b) véleményével, amelyben hangsúlyozták, hogy az emberek hozzáállásának meg kell változnia, és tudatosítaniuk kell, hogy a természeti erőforrások nem végtelenek.

4.2. Kapcsolatvizsgálatok

A 2. táblázat tartalmazza a függőnek tekintett mutatók (15 darab Z kódú kérdés NEP- és DSP-kategóriákba sorolva), valamint a függetlenek (7 darab D kódú kérdés) közötti kapcsolatvizsgálatok eredményeit.

2. táblázat: A kapcsolatvizsgálatok eredményei

Zöld attitűd (Z)		Demográfia (D)							Σ
		D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	
		Életkor	Lakóhely	Jólét	Ország	Nem	Dolgozik-e	Tanul-e	
		Kendall-féle Tau (τ)			Cramer-féle V				
NEP	Z01								
	Z03								
	Z05								
	Z07								
	Z09								
	Z11								
	Z13								
	Z15								
	Szigifikáns eredmények (db)		2	0	0	5	3	1	2
DSP	Z02								
	Z04								
	Z06								
	Z08								
	Z10								
	Z12								
	Z14								
Szigifikáns eredmények (db)		5	0	2	7	2	2	5	23
Σ	szigifikáns eredmények (db)	7	0	2	12	5	3	7	36

Jelmagyarázat. Áthúzott cellák: nem szignifikáns eredmények. Színnel jelölt cellák jelentése: a szignifikáns eredmények alapján a kapcsolat erőssége:

gyenge közepesen erős

Forrás: saját kutatás.

A 2. táblázat soraiban a NEP-kérdőív egyes kérdései láthatók (Z01–Z15), amelyek Likert-skálán mért ordinális változók. A második kutatási kérdés (Milyen mértékben befolyásolják a demográfiai tényezők a fiatalok környezeti attitűdjét?), arra fókuszál, hogy az ezekre adott válaszokat szignifikánsan befolyásolja-e bármelyik, az oszlopokban feltüntetett demográfiai változó, és amennyiben igen, úgy milyen erős ez a kapcsolat. Az életkor (D1), lakóhely típusa (D2) és a család jóléte (D3) rangkorrelációs kapcsolatban áll a NEP-kérdésekre adott válaszokkal (Z01–Z15), amely kapcsolatok a Kendall-féle Tau mutatóval kerülnek számszerűsítésre. A többi demográfiai jellemzőnek (D4–D7) a NEP-kérdésekre (Z01–Z15) adott válaszokkal való asszociációs kapcsolatát a Cramer-féle V mutató méri.

A 2. táblázat alapján a második kutatási kérdésre a következő válasz adható. A vizsgált 7 demográfiai jellemző (D) nem befolyásolja erősen a 15 zöld attitűdkérdésre (Z) adott válaszokat. A lehetséges 105 kapcsolatnak csak egyharmada (36) szignifikáns, és ezen eredmények túlnyomó többsége csak gyenge kapcsolatot mutat, mindössze három kapcsolat minősíthető közepesen erősnek. Ez utóbbiak mindegyike a válaszadó országával (D4) hozható összefüggésbe, amely közepesen erős hatással van arra, hogy a következő három állítással mennyire értenek egyet:

- Z01_NEP: Az emberiség létszáma közeledik ahhoz a határhoz, amennyi embert a Föld el tud tartani.
- Z12_DSP: Az ember arra teremtett, hogy uralkodjon a természet többi része felett.
- Z14_DSP: Az emberek előbb-utóbb annyira meg fogják ismerni a természet működését, hogy uralni is fogják azt.

A szignifikáns eredmények száma alapján a 15 NEP/DSP-kérdésre adott válaszokat leginkább az ország (D4) befolyásolja (12 szignifikáns eredmény). Ezt követően a legmeghatározóbb tényező (7–7 szignifikáns eredmény) az, hogy a válaszadó tanul-e vagy sem (D7), valamint a korosztály (D1). Utóbbi esetében a rangkorrelációt mérő Kendall-féle Tau alapján az a megállapítás tehető, hogy az életkor előrehaladtával a válaszadók inkább egyetértenek az alábbi két NEP-állítással (a Tau mutatók előjele pozitív):

- Z05: Az emberek súlyosan károsítják a természeti környezetet.
- Z13: A természet egyensúlya nagyon törékeny és könnyen felborítható.

Viszont az életkor előrehaladtával kevésbé értenek egyet az alábbi öt DSP-állítással (a Tau mutatók előjele negatív):

- Z02: Az embereknek joguk van bármilyen szükségletük kielégítése céljából a természetes környezet átalakításához.
- Z04: Az emberi találékonyság a garancia arra, hogy ne tegyük a Földet élhetetlenné/lakhatatlanná.
- Z08: A természeti környezet egyensúlyra törekvése elég erős ahhoz, hogy megbirkózzon a modern ipar károsító hatásaival anélkül, hogy az emberiség léte veszélybe kerülne.
- Z10: Az úgynevezett „környezeti krízis” jelentősége, amellyel jelenleg az emberiség szembenéz, meglehetősen eltúlzott.
- Z14: Az emberek előbb-utóbb annyira meg fogják ismerni a természet működését, hogy uralni is fogják azt.

A vizsgált demográfiai mutatók közül a NEP/DSP-kérdésekre adott válaszokat legkevésbé a következő két tényező befolyásolja: a lakóhely településének típusa (D2) és az, hogy valaki milyennek ítéli meg a családjá életszínvonalát (D3). A válaszadó településtípusa (kis település, illetve falu, város, főváros) egyik NEP/DSP-állításra adott választ sem befolyásolja. A család életszínvonala (szegény, átlagos, jómódú, gazdag) pedig csak két DSP-állítást befolyásol szignifikánsan. E kapcsolatok pozitív irányúak (a Tau

mutatók előjele pozitív), ami azt jelenti, hogy minél jobbnak látják a válaszadók a családjuk életszínvonalát, annál inkább egyetértenek a következő két DSP-állítással:

- Z04: Az emberi találékonyság a garancia arra, hogy ne tegyük a Földet élehetlenné/lakhatatlanná.

- Z08: A természeti környezet egyensúlyra törekvése elég erős ahhoz, hogy megbirkózzon a modern ipar károsító hatásaival, anélkül, hogy az emberiség léte veszélybe kerülne.

Taskin (2009) vizsgálatával szemben, de a korábbi magyarországi kutatásokra (Nagy, 2011) hasonlítva a jelen vizsgálat eredményei nem mutatnak szignifikáns különbségeket, illetve csak gyengéket, nem, életkor vagy jólét szerint. Ezzel szemben az ország alapján már közepesen erős különbségek is kimutathatók. Gareiou & Zervas (2021) kutatása szerint az Athénban (az első EKF) és annak közelében élők érzékenyebbek és aggódóbbak az emberi beavatkozások negatív hatásai miatt.

5. Következtetések

Empirikus kutatásunk az első olyan összehasonlító tanulmány, amely a fiatalok ökológiai világképét vizsgálta a NEP-skála segítségével posztszocialista országok EKF-címet elnyert városaiban. Az empirikus kutatás különböző kulturális és földrajzi kontextusokban tesztelte és finomította a meglévő elméleti kereteket, hozzájárulva egy kontextusérzékenyebb, de mégis általánosítható elméleti keretrendszer kialakításához. A kutatás újdonsága az európai kulturális fővárosok fiataljainak zöld attitűdje és a demográfiai tényezők közötti kapcsolat feltárása a Módosított Új Környezeti Paradigma (NEP)-kérdőív segítségével. Mivel legfeljebb közepesen erős kapcsolatokat sikerült feltárni a demográfia és a NEP-kérdésekre adott válaszok között (2. táblázat), a jövőben érdemes a kutatásba más potenciális magyarázó változókat bevonni, amelyek a jelen tanulmányban vizsgált demográfiai változóknál erősebben magyarázhatják a fiatalok zöld attitűdjét. Szintén érdekes kutatási kérdés, hogy van-e olyan indikátor, amelyik közös oka lehet mind bizonyos demográfiai változóknak, mind a zöld attitűdnek.

Az eredmények ellenére a kutatás korlátai is kirajzolódtak. A hosszú távú hatások kimutatása további vizsgálatot igényel, például az európai kulturális fővárosok fiataljai környezeti attitűdjének változása. Másrészt, a vizsgálatba bevont városokban főként fiatalokat kérdeztünk meg, az idősebb generáció véleménye kevésbé jelenik meg. További kvalitatív kutatások (pl. fókuszcsoportos vizsgálatok) elvégzése lenne szükséges az okok mélyebb feltérképezése és a zöld attitűdökben rejlő különbségek feltárása céljából. Mindemellett a kutatás kizárólag a zöld attitűdöket vizsgálta, nem tért ki a tényleges zöld cselekvésekre. A zöld cselekvések vizsgálata további kérdéseket vet fel, mint például, hogy a média, a kortársak, a család, az influencerek, a politikai ideológiák, a kormányzati intézkedések milyen hatással vannak a konkrét cselekedetekre. Ezek mind új perspektívákat nyitnak meg egy longitudinális kutatás előtt, amely képes lehet a zöld attitűdökben és cselekvésekben bekövetkezett változások kimutatására.

A kutatási korlátok ellenére a téma fontos fenntarthatósági intézkedésekre és gyakorlatokra irányíthatja a figyelmet, például az oktatás szerepére a zöld attitűdök változásában. A jövőben várhatóan a fenntarthatóság oktatása még fontosabbá válik, mely erősítheti a környezettudatos viselkedést és felhívhatja a figyelmet a környezeti problémákra és kérdésekre, segítve azok megértését. Ezek az eredmények a jövőbeli EKFP pályázatok anyagaiban is referenciaként szerepelhetnek.

Összességében az eredmények útmutatást nyújthatnak a környezeti nevelés területén dolgozó oktatók és kutatók számára, továbbá viszonyítási alapként szolgálhatnak más országok esetében. A kutatási eredmény fontos eleme, hogy a fiatalok hogyan látják ezt a problémát, és azok megoldását. Utóbbit elsősorban az emberi tudásba, kreativitásba és technológiába vetett bizalom jelenti számukra. Elgondolkodtató, hogy a legerősebb kapcsolatok azoknál az állításoknál figyelhetőek meg, amelyek egyfelől félelmet fejeznek ki a demográfiai növekedés és a Föld élıhetősége között (Z01), másrészt viszont a technológiai vívmányokban látják a megoldást (Z12, Z14), nem pedig a visszafogott fogyasztásban. Az egyéni felelısségvállalás a korról érkezik meg, ezért a zöld attitűd kialakítását, és az ahhoz kapcsolódó tetteket már kisgyermek korban, a megfelelı szakemberektıl megszerezhetı interaktív tudással, illetve gyakorlatorientált módszerekkel (oktatás, workshop, gamifikáció, jó gyakorlatok) érdemes elkezdni.

Irodalomjegyzék

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 50 (2): 179–211. DOI: 10.1016/0749-5978(91)90020-T
- Albrecht, D., Bultena, G., Hoiberg, E. & Nowak, P. (1982). Measuring Environmental Concern: The New Environmental Paradigm Scale. *The Journal of Environmental Education* 13 (3): 39–43. DOI: 10.1080/00958964.1982.9942647
- Anderson, M. (2012). *New Ecological Paradigm (NEP) Scale*. Elérhető online: <https://umaine.edu/soe/wp-content/uploads/sites/199/2013/01/NewEcologicalParadigmNEPScale1.pdf>
- Brennan, L., Binney, W., Aleti, T. & Parker, L. (2014). Why validation is important: An example using the NEP Scales. *Market and Social Research* 22: 15–31. Elérhető online: <https://researchsociety.com.au/documents/item/1546>
- Carson, R. (1962). *Silent Spring*. Boston: Houghton Mifflin Company, 368 p.
- Dunlap, R. E. & Van Liere, K. D. (1978). The “New Environmental Paradigm”. *The Journal of Environmental Education* 9 (4): 10–19. DOI: 10.1080/00958964.1978.10801875
- Dunlap, R. E., Van Liere, K. D., Mertig A. G. & Jones, R. E. (2000). Measuring endorsement of the new ecological paradigm: A revised NEP scale. *Journal of Social Issues* 56 (3): 425–442. DOI: 10.1111/0022-4537.00176
- Dunlap, R. E. (2008). The new environmental paradigm scale: From marginality to worldwide use. *Journal of Environmental Education* 40 (1): 3–18. DOI: 10.3200/JOEE.40.1.3-18

- Formádi, K. & Hunyadi, Zs. (2019). Helyi büszkeség vagy bosszúság?! A fesztiválok hatása a települések életében. *Prosperitas* 6 (4): 95–111. Elérhető online: <https://prosperitas.uni-bge.hu/publication/?id=90>
- Formádi, K., Ernszt, I. & Lőrincz, K. (2022): Fenntartható(bb) fesztiválok a pandémia idején – a balatoni fesztiválszervezők kihívásai és tapasztalatai. *Marketing és Menedzsment* 56 (1): 81–92. DOI: 10.15170/MM.2021.56.01.07
- Fretwell, K. & Greig, A. (2019). Towards a Better Understanding of the Relationship between Individual's Self-Reported Connection to Nature, Personal Well-Being and Environmental Awareness. *Sustainability* 11 (5): 1386. DOI: 10.3390/su11051386
- Gareiou, Z. & Zervas, E. (2021). Application of the New Environmental Paradigm (NEP) scale in Greece. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* 899: 012047. DOI: 10.1088/1755-1315/899/1/012047
- Gonda, T. & Raffay, Z. (2021). Környezettudatosak-e a hazai turisták? *Turizmus Bulletin* 21 (2): 4–14. DOI: 10.14267/TURBULL.2021v21n2.1
- Hawcroft, L. J. & Milfont, T. L. (2010). The use (and abuse) of the new environmental paradigm scale over the last 30 years – A meta-analysis. *Journal of Environmental Psychology* 30 (2): 143–158. DOI: 10.1016/j.jenvp.2009.10.003
- Hofmeister-Toth, A., Kelemen, K. & Piskóti, M. (2012). Segmentation of the Hungarian consumers using the new ecological paradigm (NEP) scale. *Interdisciplinary Environmental Review* 13 (1): 21–41. DOI: 10.1504/IER.2012.046098
- Kilbourne, W. E., Beckmann, S. C. & Thelen, E. (2002). The role of the dominant social paradigm in environmental attitudes: A multinational examination. *Journal of Business Research* 55 (3): 193–204. DOI: 10.1016/S0148-2963(00)00141-7
- Kollmuss, A. & Agyeman, J. (2010). Mind the gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental Education Research* 8 (3): 239–260. DOI: 10.1080/13504620220145401
- Kővári, E., Pásztor, J. & Raffay-Danyi, Á. (2021). A Pannon Egyetem közösségének kultúrafogyasztása, az érzelmi és kulturális intelligencia összefüggése. Veszprém 2023 Európa Kulturális Fővárosa. *Vezetéstudomány - Budapest Management Review* 52 (4): 48–62. DOI: 10.14267/VEZTUD.2021.04.05
- Kupi, M. & Szemerédi, E. (2022). A magyarok környezettudatos utazással kapcsolatos attitűdjének és egyes magatartásformáinak vizsgálata a Covid-19 járvány tükrében. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 7 (2): 49–71. DOI: 10.15170/TVT.2022.07.02.04
- Kurbucz, M. T., Katona, A. I., Lantos, Z. & Kosztyán, Z. T. (2021). The role of societal aspects in the formation of official COVID-19 re-ports: A data-driven analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 18 (4): 1505. DOI: 10.3390/ijerph18041505
- López-Bonilla, L. M. & López-Bonilla, J. M. (2016). From the new environmental paradigm to the brief ecological paradigm: A revised scale in golf tourism. *Anatolia* 27 (2): 227–236. DOI: 10.1080/13032917.2015.1100128

- Lőrincz, K., Kruppa-Jakab, É., Szabó, R. & Csapó, J. (2021). Green branding as a tool and future potential for destination marketing: Implications from a case study in Veszprém, Hungary. *Society and Economy* 43 (3): 253–269. DOI: 10.1556/204.2021.00010
- Marinescu, C. (2021). European Capitals of Culture: Gain or Loss Framing. A Systematic Literature Review. *Styles of Communication* 13 (2): 9–28. DOI: 10.31178/SC.13.2.01
- Mihályi, P. & Banász, Zs. (2016). Your neighbours' growth doesn't always matter – an empirical study of 45 transition economies. *Yearbook of the Institute of East-Central Europe* 14 (4): 101–127. Elérhető online: <https://ies.lublin.pl/en/rocznik/yearbook-14-2016/issue-4/your-neighbours-growth-doesnt-always-matter-an-empirical-study-of-45-transition-economies-en-translation/>
- Mertens, G., Gerritsen, L., Duijndam, S., Salemink, E. & Engelhard, I. M. (2020). Fear of the coronavirus (COVID-19): Predictors in an online study conducted in March 2020. *Journal of Anxiety Disorders* 74: 102258. DOI: 10.1016/j.janxdis.2020.102258
- Nagy, Sz. (2011). A módosított új környezeti paradigma (NEP) vizsgálata. In: *VIII. Nemzetközi Konferencia Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar*. Lillafüred: 2011. május 19–20., pp. 101–110. Elérhető online: <https://gtk.uni-miskolc.hu/files/521/Paradigmav%C3%A1lt%C3%A1sra%20v%C3%A1rva2.pdf>
- Nagy, Sz. (2005). *Környezettudatos marketing*. PhD Értekezés. Miskolc: Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar. Elérhető online: <http://midra.uni-miskolc.hu/document/5605>
- Ntanos, S., Kyriakopoulos, G., Skordoulis, M., Chalikias, M. & Arabatzis, G. (2019). An Application of the New Environmental Paradigm (NEP) Scale in a Greek Context. *Energies* 12 (2): 239. DOI: 10.3390/en12020239
- Ogunbode, C. A. (2013). The NEP Scale: Measuring ecological attitudes/worldviews in an African context. *Environment, Development and Sustainability* 15: 1477–1494. DOI: 10.1007/s10668-013-9446-0
- Pirages, D. C. & Ehrich, P. R. (1974). *Ark II: Social Response to Environmental Imperatives*. New York: Viking Press, 344 p.
- Poortinga, W., Steg, L. & Vlek, C. (2004). Values, environmental concern and environmental behavior: a study into household energy use. *Environment and Behavior* 36 (1): 70–93. DOI: 10.1177/0013916503251466
- Rátz, T. & Michalkó, G. (2023). A turisztikai blogok szerepe az Európa Kulturális Fővárosa címmel rendelkező desztinációk „jó helyé” válásában. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 8 (1): 57–76. DOI: 10.15170/TVT.2023.08.01.04
- Rogers, E. M. (1994). *A History of Communication Study: A biographical Approach*. New York: The Free Press, 576 p.
- Sajtos, L. & Mitev, A. (2007). *SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv*. Budapest: Alinea, 404 p.
- Schultz, P. W. & Zelezny, L. C. (1998). Values and proenvironmental behavior: A five-country survey. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 29 (4): 540–558. DOI: 10.1177/0022022198294003

- Schultz, P. W. (2001). The structure of environmental concern: Concern for self, other people, and the biosphere. *Journal of Environmental Psychology* 21 (4): 327–339. DOI: 10.1006/jevp.2001.0227
- Steg, L. & Vlek, C. (2009). Encouraging pro-environmental behaviour: An integrative review and research agenda. *Journal of Environmental Psychology* 29 (3): 309–317. DOI: 10.1016/j.jenvp.2008.10.004
- Stern, P. C., Dietz, T., Abel, T., Guagnano, G. A. & Kalof, L. (1999). A value-belief-norm theory of support for social movements: The case of environmentalism. *Human Ecology Review* 6 (9): 81–97. Elérhető online: <https://www.humanecologyreview.org/pastissues/her62/62sternetal.pdf>
- Stern, P. C. (2000). New environmental theories: Toward a coherent theory of environmentally significant behavior. *Journal of Social Issue* 56 (3): 407–424. DOI: 10.1111/0022-4537.00175
- Sudbury-Riley, L., Hofmeister-Toth, A. & Kohlbacher, F. (2014). A cross-national study of the ecological worldview of senior consumers. *International Journal of Consumer Studies* 38 (5): 500–509. DOI: 10.1111/ijcs.12126
- Taskin, O. (2009). The environmental attitudes of Turkish senior high school students in the context of postmaterialism and the new environmental paradigm. *International Journal of Science Education* 31 (4): 481–502. DOI: 10.1080/09500690701691689
- Thøgersen, J. (2005). How may consumer policy empower consumers for sustainable lifestyles? *Journal of Consumer Policy* 28: 143–177. DOI: 10.1007/s10603-005-2982-8
- Thuriot, F. (2022). European Capital of Culture 2028: For Which Identities and Values? French Bids for the Title in 2028. *Intercultural Relations* 6 (12): 54–67. DOI: 10.12797/RM.02.2022.12.04
- Uysal, M., Jurovski C., Noe, F. P. & McDonald, C. D. (1994). Environmental attitude by trip and visitor characteristics: US Virgin Islands National Park. *Tourism Management* 15 (4): 284–294. DOI: 10.1016/0261-5177(94)90046-9
- Vining, J. & Ebreo, A. (1992). Predicting recycling behavior from global and specific environmental attitudes and changes in recycling opportunities. *Journal of Applied Social Psychology* 22 (20): 1580–1607. DOI: 10.1111/j.1559-1816.1992.tb01758.x
- Xiao, C. & Buhrmann, J. (2017). The structure and coherence of the new environmental paradigm: Reconceptualizing the dimensionality debate. *Human Ecology Review* 23 (1): 179–199. Elérhető online: <https://press-files.anu.edu.au/downloads/press/n3894/pdf/article09.pdf>

Online források

OECD (2008a). *OECD Environmental Outlook to 2030: Summary in English*. Elérhető online:
<https://www.oecd.org/env/indicators-modelling-outlooks/40200582.pdf>

OECD (2008b): *OECD Environmental Outlook - How much will it cost to address today's key environmental problems?* Elérhető online:
<https://web-archiv.oecd.org/2012-06-14/69644-2008oecdenvironmentaloutlook-howmuchwillitcosttoaddresstodayskeyenvironmentalproblems.htm>